

САНА

ОЛОХ

ЧУРАЛЧЫ
УЛУУЛҮҮН
КАРЬМАТА

ХАЛМАТ
1981 СМЛ АЛТЫННЫН
18 КҮНҮТТӨН ТАХСАР.

№ 100 (8053) — 1996 смл атырдах мыйн 27 күнэ. Олтуоруншук. — Сманата — 1084 солнуобай.

МЭЧЧИРЭНГ — ӨЛГӨМ ҮҮТ, ЭМИС ЭТ

ҮҮТҮ ТУТТАРЫЫ: ТЭРЭЭНИН, УЧУОТ, ХОНТУРУОЛ

Улуу соотуонкада уонна хаачыстыбада государственной инспекциятын сүрүнүүр специалист Р. Н. Софроновальын кэпсэтинбиттэр, аһаан кирибит бопуруостарым чуолнайдыахтааһар, төттөрүтүн, дэ уустугурун, сийлэстэн-мүтүнтэн бараллар. Ол үүтү туттарыы тэрэһиниттэр, учуоттар уонна хонтуруоллар сыһыаннаахтара.

— Ханныады үүтү туттарыы? Билигин быдан дин суох. Оттон үүт-контракциятын толоруу аны киин да интэриэһиргептэ буолан турар. — диниэн саба-дыр кэпсэтинин Ракса Константиновна.

— Ама дуу? Хайа бааһынай, чааһынай дохуоттан аһаастанмай? Контракциялаах үүткэ государство дотацията мэкэтиэлэр дин, дыону саатар ол хам-салпат дуу? — дини аны мин быһа-бааччы ыйытыбын.

— Үүт туттарыылааһыа да, төлөбүр онорулла охсубат. Эт-үүт комбината агарын харчынан, агарын арымынан төлөбү сатыыт. Дотация буоллар 30 бырыһыана эрэ кэлэн төлөмүтэ, хаалбыт 40 бырыһыана үл-харчы суобуттан тохтоото. Итиннэ 5 млрд. солн. курдук сита кэлбэтэ. Дотация үбө-харчыта, уопсайынан, аһаанын туһаныллыбат, хонтуруолламмат. Холобур, курааннаабыт улуустарга бу атырдах ыйы-тар нөмү бэрлиинэ дин буолар. Оттон ол дотация счегуттан төлөнөрө адыас ойдоммот. Нөмү гата — нөмү. Туспа счег аһыллыахтаах этэ буолаада. Аһы-эт үүт комбината арымын, үүтү туһутугар, аһы-рыгар дотация харчытытан 30 бырыһыанын тутан хаалара эмнэ сыйыт. Дьон да өйдөөбөт. Соһуобуттар, буолар буолтун кини, миннэ билиэхэ кэлэн, бы-наартара сатыылылар. Оттон ол 30 бырыһыаннара комбината кытта дуогабардарга аһы усуахобуо оноруллубуттар, кырдык, ыйылла сылдыар.

— Чуолсайдыахха. Миннэ дьабатан эттэххэ, быы-һыгар үүтү туттарыы сыһаады контрактациятын то-лорбүт хаһаайыстыбалар суох буолбатахтар. Олор эмнэ тугу да аахса илик буолаахтара дин?

— Хантан? Суох. Туттарбыт үүттарин, этэбин дин, аһаан, арым онорон бэйэлэригэр төттөрү биэрэ са-тыылылар. Буолан баран, ыраахан сыһаада. Ким он-нуука сөбүлөһөй? Туттарбанка бойа аһаанан аһа-быта ордуу.

— Арыма дотация оруллар буолбут дин, киннэ ынах арымынгар — 26 тыһ. солн. Бу дьаһал интэ-риэһинэ суога дуу?

— Кырдык, аһымыр сыахтар интэриэстэрэ ула-тар. Ол эрэри эмнэ интэриэстэх. Батары бопуруу-на. Микстэра барыта хайдах да батарылар, аһыла-нар ынада суох. Оттон Дьоккуускайга киллэрдэххэ, аһыгар тастан кэлэн эчэчкэ сыаналаах арыы эрэ аһыт. Эмнэ баһааттар, аһылаамматтар тийиэр.

Бу өртүнэн, Ракса Константиновна кытта сөбү-лөһөрүн эрэ. Тьа сирин табаары онорончуларыгар государство нөмүтө ынааха хаһаан да наада. Ол туһунан билбөт, туруорсубат киһи да суох. Государ-ство бородууксуйалары ыраахан аһылаанан баран, чэпчэтин аһылыгар суолу тобулуунааһына эрэ та-быллар. Ол кыаллыбат, билигин кыаллар ынада да суох. Бу эмнэ биллэр суол.

— Аны дотация үбө-харчыта уһаты-туора барар, аһаанын туһаныллыбат чахчыларга баар дин били-гин. Онуоха государственной инспектор быһытынан эһиги өртүтүтүнэн туох эмэ мээрэ ыһылына дуу?

— Билиги предписания сурубан үрдүкү төрилтөби-тигэр ыһтар эрэ кыахтаахтыт. Оннуктар баар аһылар эрэри, биллэр-көстөр көдү-үүстэх быһаарыы суох. Оттон баары мэддэһиллэбэт. Былырын хобууаан да буоллар, дотация үбө барыларыгар төлөмүтэ. Быһыл да төлөмү эрэри, үл-харчы үбө-тайгары тутууларыттан, хобууатыларга чуолнай. Кини туту-нара, кыһынара ол Кылааһыаа дьон туттарда да, тутууна аахсара ыһааллыбат. Ити харчы инфляция-тыгар дьон хармааныгар охтор.

Итиннэ, үүтү туттарыыта квантация толорул-лутугар бэрээдэп эмнэ суох. Микстэра арыы

сыахтарыгар, бу киин заводка да үлүннөрөн суру-луу, суогу баар оноруу чахчыларга тахсыталыыр. Мэддэх буолбатах. Онон бастатан, микстэрага тах-сан эт-үүт комбината туһулаах арымын сурулуу-тун тохтоотубут. Итиннэ, сорох үүт туттарыа-чылар сымыа квантацияларын сыйдыбыт. Холобур, Холбооро 168952 №-дээх квантацияны дыһа суо-бууан аахтыбыт. Бу биир да киннэ эбэтэр хас да киннэ толоруллубута биллибэт 103 тонналаах кван-тация. Дьинэр аһыах киһи туттарбыт соруйа үлүннөрүлүбүт. Костян турар приписку. Эмнэ Чу-рыччытаагы киин заводка бэс ыйыгар итиннэ 60,6 тонналаах квантация дыһа суобууан аармаллыбыт. Итиннэ чахчылар Мугудай, Толой нэһилиэгэр от ыйыгар таһаармаллыбыттар тохтоуллубута. Балар баары улуустаагы госстатистика управлениетынан тустаах биллэргэ, билиги предписаниябыттар олобу-руу, аһааттаммалыттар, уһаалубуттар. Инспекция миннэ «сымыанан үлэ» ханна да тохтуон наада, квантация сурулуута бэрээдэһиннэхтэх. Санаан да көрдөххө, 1 ынахтаах киһи 5 тонна үүтү хаһаан туттарыан. Бу чахчылар бааһынай хаһаайыстыбалар-га эмнэ сыһыаннаахтар.

Усуһунан, дьон билбэтэ-көрбөтө баар. Ол курдук, ити квантация толоруллубута судургутун быһаарыт-тарыттар кыах үсчүлүбүтэ. Ого бу дыһи муус устар ый 25 күнүгүгэ Россия Госкомстат 24-1-23 806 №-дээх «тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйа-ларын соотуонкалааһына учуоттааһынна эһиги хос быһаарыы» киллэрибэти баар. Онон ыйыларынан, хо-лобур тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын он-рооччу үүтүн киннэ эмнэ, чэ таһынаагы ыалыгар да аһылыгар буоллун, онтун киннэ дьаһалтаты-гар өтчүөттүөр. Дьаһалта бэйэтэ өртүтүн онуоха улуустаагы статистика управлениетыгар хас ый ах-сым сирэвэһи кытта ресерт онорон Ф-20 зак. фор-манан өтчүөт түлөрөр, онно тустаах нэһиликкэ ким тоһо үүтү аһылаабыта киһиэр. Ол быдан судургу, ханна да квантация суруллубат. Нэһиликтэр ба-һылыктара бу дьаһалы бэйэрэ ылан аһа дьары-талаалара наада. Учуот да бэрээдэһиннэ, хонтуруо-л да баар буолуох этэ.

Государственной инспектор кэпсэһэ итиннэ буол-ла. Кинни бүгүн үүт-хаһаа тутар бопуруостара, дьэ, балар. Оттон, туох да дыһыт иһин, үүтү тутта-рыы туруга хайдарый?

Сыл аһыт сэттэ ыйынан оноруллубут түмүктөр аһынарбаттар. Үүткэ контрактация дуогабара улуус үрдүнэн 65 бырыһыан толоруллан кэлбит. Ити аһыт сыл тустаах кэмнэр туттарыллыбыт үүт 72 бы-рыһыаннаагыгар таһылар. Контракция быһаанын то-лорбонко иһэр уонна былырыныттан таһыгар тү-лэрибэ хаһаайыстыбаларынан, нэһиликтэриннэ буол-лаллар. «Миндарааһы» табаарыстыба, Бахсы, Волу-сур, Кылааннаах, Кытаанах, Хадаар, Хайахсыт, Хо-тово, Чакыр нэһиликтэрэ уонна Чурапчы сэлэнэ нэһэ нэһиликкэ ордуулар үүтүгэр.

Оттон табаарыстыбалартан «Хадаар», «Чылаанна» туһааннарынан 169 уонна 235 тоннаны туттаран, аһыт сыл туһааннаах кэмнэһэр дьаһа аһытты-лар. Нэһиликкэ ордуулар үүтүн тутууга быһыл Аладар, Волтово, Мугудай, Соловьев, Толой, Хаты-лы нэһиликтэрэ балачча үлэһипиттэр. Ити таһа-билтэ эттэххэ, ол эрэри туттарыаллар үүт кэмэйи баларга улахаана суох. Бу 10-тан 79 тоннада дьэри халбаныгыр, Арай Сылан уонна Чакыр нэһилик-тэрин ылар прэктэрэ дьаһа улахан. Баларга нэһи-ликтэстэн туһааннарынан 118 уонна 112 үүт тут-тарылына. Нэһиликкэ ордуулар үүтүн туттарыы-га Волугурга сылдаты үлэ барбат. Быһыл ити 1,3 тонна, былырынын 2,5 тонна эбит. Бу Мэлдэхси курдук кыра учаастактааһар да аһыах.

С. СЕМЕНОВА.

«БААҤЫНА» — САҢА ААТ

Хатылы нэһилигэ хаһаайыстыбанын механизмын таһыа аһахтын үбө-тайгары аһаалына. Кэлин чааһынай бас билигин сайдар суолу тутуста. Ол ах-сын үрдүк үүтү эһиота оннун булбакка эмнэ араас форманан үлэһэн көрдө. Быһыл буоллар, «Бааһына» дини хаарчахтаммыт эбэһиннэстэх общество тарим-миттэр. Эһиэһиоттара уларымбатах. Ол эбэтэр Ни-колай Петрович Чичигинарова бу дьаһалы итэһи-биттэрэ, моой-арбас туттарыттарга хаты да сыла. Буолумуна, киһи соххо эрдэхтэн ыһаабынай агро-номунан үлэһэбит оһыттаах. Бу сырымытыгар эһиэһиот Дьоккуускайдаабыт буолан биэрдэ. Онон общество үлэһиттэрин көрсөн үлэи-хамнаһы билс-лэбит.

Киһилэр үһүлэр: Е. Е. Попов, П. В. Сивцев, А. А. Манаров. «Бурдук» ХЭТ барыта 14 чилиһиннэ эбит. «Сага устааһаахты» дьаһаллар механизатордар. Оттон сүрүн онорон та-һаарыларынан — бурдук бородууксуйатын хайдах-туох үлэһитнэхтэхтэрин, төһөтүн государствога тутта-рыахтаахтарын, уопсайынан, дохуот, барыс туһунаа эртээн туттунулар. Эмнэ сага таримнэхтэрэ. Ол да иһин тугу да кэпсэттэххэ «...Ээ, былырын ин-ционернай общество эрдэхпитинэ», — дини буолан иста.

— Былырын үүнүүбүт бунатын кыра этэ. Акцио-нернай общество буоламмыт аһына харабыл да суо-ба, уларыта тураллара. Онон үүнүүнү сүөһү сизби-тэ, төһөбүтэ. Быһыл бэйэтэн бастайаһынай хари-быллаахтыт, — дини үлэһиттэр сага уларымыларын чуо ыйаллар.

Техника өртө соххо эрдэхтэн солбуллубатах. Кэ-лин да бурдук хаһаайыстыбатыгар хаһаайыһынара да уларытар сагааны булунар кыаллыбатах. Этэ быһыл да кыаллыбат туруктаах. Ол-бу дьини эһиги дьини-тэ тиккөбөтөхтэр, ссуданы да ылан туһамматтаахтар. Кырдык, оннооһор бааһынай хаһаайыстыбалар тар-дар техника өртүн сипи бири-иккини аһылаһытты-ра баар буолар. Миннэ кинэ ыһылаах хаһаайыс-тыба буоллар 4 комбайнааһын сым аһын өрөмүөн-нээн эрэ туһанар. Билиги сыдыар күмүтүгэр бири комбайнарын өрөмүөннэ сыдыаллара. «Комбай-нар төрдүн хаһаар туруктаһылар», — дини буолта.

— Быһыл 400-чэкэ гектарга ыстыбыт. Төһө да ку-рааннааһар, бэрээбэла курдук, баар баһыналарга барыларын хомуйа сатыа этибит, — дини саныы сыд-дыалларын быктараллар үлэһиттэр. — Баһыналарбыт 40-100 уонна 200 гектардаахтар. Аны 400-чэкэ наардаһа сымтар. Быһыл саһын бири төгүл таһаста-на. Күрүө туттубут, бэйэрэ өттөтүбүт. Эрдэ мин баһыналар күрүөлэри онордубут, күһүөрү күрүөнү бүтэриэхпит. Маһа-ото бэлэи, — динилэр.

Косторун курдук, общество буолаһынар хайа да үлэ-бэ туһусуһтэр. Механизатордары үүнүү мөлгөһө мунчаардар. Былырын бурдуктан баар 160-ча ак-ционер барыта тиксэбит. Быһылгыларын, туттарыт-тарыттан уратытын, аһылаан, үлэһтэн дохуотта-ныах эбиттэр. Ол аһы, бааһына курааннаан, саар-бахтардаах.

— Саамай сиккэ наадылар от ыйыгар кураан-наата, хаһынаага. Хоһутаан ыһан, ордуу эһиэс олох күөх турар, — дини бири оһыттаах механизатордари Егор Егорович Попов.

«Бааһына» бурдугунаа дьарыгыгар общество аһы-тартан өссө бири уратылаах. Ол эбэтэр аһын туохха да араадыаһа бу хаһаайыстыбаларыгар үлэһит-лэрэ, Холобур, эмнэ, үүккэ дуогабардарга общество аһыттан суох. Нааһыа ылыт сүөһүлэрин чааһынай-дарыгар ылыттар. Кыһыгы өртүгэр улахан үлэ суох. Техникада наадылааһы суоһун көриэтэ. Хас бааһынай бэйэрэ техникалаах. Онон общество дьонно сылы эргичи бурдугунаа, ол бээһын оностуунаа дьарыгыгар толору кыахтаахтар эрэри, үл-харчы суога аһахтаабыт. Зернотоктарын өрөмүөннээн бэ-лэм онорбуттар. Ыскалаттарыгар эмнэ өрөмүөн эрэ барар кыахтаах. Ол да кыаллыбит Ырааста-быта буолан баран бүтэллэр. Сагага туохха да са-һааматтар. Билигин «Харчы» да суох, бурдук да суох, — дини соннууаллар эрэ.

Механизатордар ордуу бири суолтан сааалара алданаар. Ол бурдукка, аһын да тыа хаһаайыстыба-тын бородууксуйаларыгар сыана үрдээбэтэ, таһа-сан, промышленнай-бытовий табаардар, сыана ула-рыгарыттан көрөн, улаатыннарар табыллыбатын му-татылаллар. «Бүгүн сиһиннэ олодоххо, иһи да аһылаһыт. Куул бурдугу 30 тыһ. солн. дьаһахха көттөрү туһуохтэрэ», — дьаһаллар. Механизатордар, дьинэр, бурдук курдук нөһөһтөһө салааны өһүүр сөбүн даһаастаһаллар. Итиннэ, «Сага таримнэ, общество да буолан, урункубүт курдук сирэ эрэ бас билэбит. Бородууксуйаны суох. Хайдах да ити государство, бу улуус наадытыгар дини тутан хаала-лара үтүс», — дини кэпсэһиннэх буолдулар.

Түмүктэн эттэххэ, дьини кэпсэтинбит үлэ, күннэ-дэ олох-дьаһах туһунаа буолла. Быһата, үлэ баар, хамнас суоһар тахсар.

С. СМЕРНИКОВА.

—Петр Васильевич, кәсізіңнің иілің баһымыба,
Кәсізің М. МИХАЙЛОВА.

Бүтүүнтэй нь нийт 36 м 00
Күрэхтэйн абсолютнай чамлалын үс тогус тү-
мүүнэй былаарнахха Үс тогуд—түн быларгыатан
сүтэр ныхаха хвирдэ. Эрчидлөгтө, лбатэр дьнэ ийн-
дэгистэр сайдын манна көстөр. Республикабын
(Бүтүүнтүн 4-с стр. көр).

Мийнхэтээн эргийдэн өдөр сава,
Талталы нарынныг туулуухха,
Өрдөөхтөн кистээбит нийннийн
Додорум аатыгаар аныхаха.

Тираж 2632